

Inga Levickaitė

EKSPONAVIMO FORMOS LIETUVOS LAUDIES BUITIES MUZIEJUJE: NUO STATIŠKŲ PRIE „VEIKIANČIŲ“

ĮVADAS

Paskutiniaus XX a. dešimtmečiais ir šio amžiaus pradžioje pasaulinėje praktikoje ugdomas yra visų muziejų veiklos pagrindas, o ekspozicijas veikiausiai galima laikyti pačiomis svarbiausiomis priemonėmis, kuriomis muziejai gali daugiau arba mažiau skatinti čia besilankančių žmonių mokymą bei mokymąsi¹. Etnografiniam muziejui, kaip ugdymo erdvei, svarbiausios tampa veikiančios ekspozicijos. Šio straipsnio tikslas – nustatyti eksponavimo formų Lietuvos liaudies buties muziejuje specifiką, atskleisti ekspozicijų kūrimo principus, teigiamas ir neigiamas statiškų ekspozicijų puses bei veikiančių ekspozicijų, suteikiančių lankytojui didesnes išmokymo galimybes, privalumus. Tyrimo metodai: aprašomasis, analitinis, lyginamasis.

Apie statiškų Lietuvos liaudies buties muziejaus ekspozicijų kūrimą nėra rašyta. Ekspozicijos trumpai pristatytos bukletuose bei informaciniuose leidiniuose². Šiek tiek žinių galima rasti apie vėlesnes veikiančias ekspozicijas. Išsamiausiai rašyta apie dūminės Klepšių gryčios Aukštaitijos sektoriuje atidarymą, muziejinkės-interpretatorės darbo su lankytojais patirties aspektus³. Užfiksuoti ir Vaitakarčio bei Žaidimų sodybų, kuriose įrengtos veikiančios ekspozicijos, interjero rengimo principai; pagrįsta, kodėl eksponuoti pasirinkti tam tikri eksponatai⁴. Daug niekur neužrašytos, todėl ypač vertingos informacijos apie ekspozicijų kūrimo principus, eksponavimo formų kaitą autorei suteikė Lietuvos liaudies buties muziejaus direktoriaus pavaduotojas informacijai ir muziejinkystei dr. Eligijus Juvencijus Morkūnas, Buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja Janina Samulionytė, vyresniosios muziejinkės Nijolė Pliuraitė, Sigita Žukauskaitė bei Gražina Žumbakienė. Informacija rinkta interviu metodu, ją užrašant, sisteminant ir analizuojant.

EKSPOZICIJŲ KŪRIMO PRINCIPAI

Kuriant Lietuvos liaudies buties muziejų, kaip pagrindinius nekilnojamus ekspozicijos vienetus nutarta laikyti įvairaus turtingumo ūkių sodybas, stovinčias pavieniais kompleksais arba sudarančias kaimų ar miestelio fragmentus⁵; jas komplektuoti su visų funkcijų pastatais ir visais būdingais etnografiniam regionui kiemo įrangos komponentais: tvoromis, vartais ir varteliais, lipynėmis, kryžiais, koplytstulpiais, šuliniais ir tvenkiniais, aukštaūgiais ir žemaūgiais želdiniais, vaismedžių bei vaiskrūmių sodais, gėlių darželiais, kiemų vejomis, daigynais ir daržais⁶. Kiekvienai sodybai duodamas pavadinimas pagal artimiausią žymesnę vietovę arba vietą, iš kur atkeltas pastatas⁷.

Skiriamasis Lietuvos liaudies buties muziejaus bruožas yra tai, jog čia renkami etnografinę vertę turintys daiktai ir pastatai – patys būdingiausi pagal funkciją, panaudojimo butyje dažnumą, t.y. tapę tautos savastimi, o ne gražiausi arba rečiausiai pasitaikantys, kaip daroma su etnografijos paveldo objektais Kižų (Rusija) architektūros ir buties muziejuje-parke po atviru dangumi, kur rasti įdomiausi pastatai eksponuojant buvo tiesiog surikiuoti į vieną eilę⁸.

Statiškos muziejaus ekspozicijos fragmentas.
2007. Igno Minioto nuotrauka. Iš LLBM rinkinių

Atsižvelgiant į sodybų ir kaimų išplanavimą, pastatai Lietuvos liaudies buties muziejuje įkomponuojami į jiems būdingą aplinką su želdiniais ir mažosios architektūros formomis⁹. Tačiau muziejuje yra tik viena sodyba, kurią sudaro šeši pastatai (gyvenamasis namas, du svirnai, kluonas, daržinė bei tvartas), perkelta ir pastatyta visa, kaip stovėjo *in situ* Dirgalio kaime (Kretingos rajonas). Kitas sudaro skirtingi, nors ir iš vieno

krašto atkelti pastatai, kadangi sodybų su visais ūkiniais trobesiais buvo išlikusių labai mažai, be to, jie irgi keitėsi. Tad muziejaus sodybos formuotos dirbtinai, ieškant tam tikrų dėsningumą, funkcinių ryšių tarp pastatų, atsižvelgiant į ūkio pajėgumą bei statybos laiką.

Didžioji dalis iš penkiasdešimt vienos muziejuje įrengtos ekspozicijos – statiškos¹⁰. Statiška ekspozicija yra nekintama, neliečiama. Ekspozicinę medžiagą sudaro originalai, kurių funkciniai ryšiai nėra parodomi¹¹. Nuo lankytojo tokią ekspoziciją paprastai skiria juostelė arba organinio stiklo durys.

Kokie yra ekspozicijų Lietuvos liaudies buities muziejuje kūrimo principai? Nuo atkelto pastato architektūros ypatumų, statybos laiko priklauso sprendimas dėl ekspozicijoje rodomo laikotarpio bei turimos žemės kiekio. Ūkinių pastatų dydis nulemia laikomų gyvulių skaičių. Sukuriama būsimos ekspozicijos legenda: nutariama, kokia bus šeimos sudėtis (tėvai, seneliai, yra vaikų ar ne), jos narių užsiėmimai¹². Eksponuoti atrenkami tik tokie eksponatai, kurie yra būtiniausi žmogaus kasdienybei, darbams ir laisvalaikiui atspindėti. Rengdami ekspozicijas muziejininkai turi paklusti interjero ruošimo principams – krosnis stovi kampe, stalas pastatomas tarp dviejų langų ir pan.¹³

Muziejuje atspindima ne tik valstietiška, bet ir inteligentų (prieškario mokytojo butas miestelyje), amatininkų (kalvio, keliaujančio siuvėjo, klumpdirbio, pynėjo), prekybininko (geležies krautuvės ekspozicija) buitės ar darbo įrankiai ir priemonės. Stengiamasi rodyti kuo įvairesnius eksponatus, vengti daiktų kartojimosi¹⁴.

STATIŠKOS EKSPOZICIJOS: TEIGIAMOS IR NEIGIAMOS PUSĖS

Atidarius muziejų lankytojams, 1974 metais įrengtos pirmosios gyvenamųjų pastatų interjero ekspozicijos neturėjo aiškiai apibrėžtos temos. Jas būtų galima apibūdinti kaip „klasikines“ ekspozicijas: idealizuotas, estetiškas, išpuoselėtas¹⁵. Siekta rodyti tai, kas gražu, ir nerodyti, kas negražu¹⁶. Dalis tokias ekspozicijas rengusių muziejininkų patys vaikystėje ar jaunystėje gyveno prieškario Lietuvoje, todėl galėjo remtis ne tik etnografinė medžiaga, bet ir asmenine patirtimi. Galbūt iš jos kaip priešara sovietmečio tikrovei kilo praeities idealizavimas. Tokios yra muziejaus Darbėnų, Rudaminos, Tauragnų sodybų ekspozicijos. Tas netaikytina ekspozicijoms, demonstruojančioms amatus, technikos paveldo įrangą, – milo vėlyklai, kalvei ir t.t.

Vėliau, aštuntajame dešimtmetyje, pradėjus taikyti ne vien tik interjero buitį atspindintį, o teminį momentinį eksponavimo principą, ekspozicijų kūrimo koncepcija pakito. Pirmoji teminė ekspozicija, skirta lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiui, buvo įrengta 1976 metais Kirdeikių sodyboje¹⁷. Pirkioje rodytas momentas, kaip sekmadienį valstietis grįžta iš bažnyčios ir skara uždengtoje pintinėje parsiveža „Aušros“ numerį. Kitame pirkios gale lankytojas galėjo susipažinti su slaptąja mokyklos ekspozicija¹⁸.

Pasirinkus tokį eksponavimo būdą, prieš kuriant naujas interjero ekspozicijas, pirmiausia ieškota temos, kurią išreikšus daiktais, būtų galima daugiau papasakoti lankytojams, supažindinti juos tiek su praeities šventėmis, tiek su kasdienybe. Pavyzdžiui, Gyvakarų sodyboje rodomas pasiruošimas vestuvių vaišėms ir mergvakario akimirka, Pagiriuose – Velykos, Musteikoje – mirusiųjų paminėjimas „*Dziedai*“ ir gamtininko T. Ivanausko viešnage, Daujėnuose – alaus gamyba ir t.t.¹⁹ Tačiau ar be gido po muziejų vaikščiojantis pavienis lankytojas pastebi skirtumą tarp statiškų teminės ir interjero buitės ekspozicijų, neaišku. Tarkime, jau minėta „*Dziedų*“ ekspozicija atskleidžia visoje Dzūkijoje ir Rytų Lietuvoje XX a. pirmoje pusėje švęstą mirusiųjų minėtuvių paprotį – šventinius šeimos pusryčius, per kuriuos prisimenami ir vaišinami visi šeimos mirusieji, už juos meldžiamasi, prašoma pagalbos ir pan.²⁰ Ekspozicijoje rodoma šventiškai sutvarkyta pirkia ir „*Dziedams*“ padengtas stalas. Jeigu gidas ar sodybos prižiūrėtoja nepapasakos apie šios šventės esmę ir jos eigą (kaip ir kodėl „*Dziedai*“ buvo švenčiama), lankytojas matys tik daiktus, o ne apeigas, kurias atspindi daiktų sąveika, jų išdėstymas ir parinkimas konkrečiai šventei. Galima daryti prielaidą, kad pranešimas, kurį turi perduoti eksponatai, liks nesuprastas.

Sovietmečiu buvo laikomasi dar vieno eksponavimo principo – daiktas yra, bet padėtas taip, kad eilinis lankytojas jo nematytų, o pastebėtų tik specialistas. Taip elgtasi su sakralinio pobūdžio objektais – Račkiškės koplyčia, kurią norėta leisti statyti tik dauboj, toliau nuo visų akių, kryžiais, kryželiais, maldaknygėmis, šventais paveikslais²¹. *In situ* paprastai kabėdavo devyni arba dešimt, muziejaus sodybose – vienas, geriausiu atveju du šventi paveikslai²². Atvykus aukštiesiems svečiams, partiniai funkcionieriai nurinkdavo kryželius, o, jiems išvykus, – muziejaus darbuotojai vėl sudėdavo. Mokslinis tikslumas buvo sugražintas atgavus Nepriklausomybę²³.

Muziejininkai dažnai sulaukdavo vietinių, ypač Kaišiadorių rajono, funkcionierių kaltinimų, esą ekspozicijos per daug idealizuoja praeitį. Kaip gero gyvenimo simbolių buvo neleidžiama kabinti lašinių palčių, kumpių, skilandžių muliažų²⁴. Sovietmečiu į muziejų liko neperkelta ir nesuformuota prieškariui būdinga sodyba, kurios pastatai pasižymėjo daug didesniu išplanavimu negu anksčiau. To meto Lietuvos kaimo pasiekimai, turtingumas muziejuje neatsispindi²⁵.

Dėl įrengtų apibendrintų ekspozicijų perkelti į muziejų pastatai prarado ryšį su juose gyvenusiais žmonėmis, jų daiktais, tapo tarsi nuasmeninti. Dabar ši tendencija keičiasi, nes stengiamasi atkurti konkrečiame name gyvenusios šeimos istoriją, eksponuoti jos buitį menančius daiktus. Palaipsniui suformuojami ir buvę želdiniai, pavyzdžiui, toks pat darželis su jame augintais augalais prie gyvenamojo namo.

Muziejininkai tebediskutuoja, kiek ekspozicijose turi būti atspindimas į muziejų perkeltų pastatų šeiminių gyvenimų, memorialiniai dalykai. Egzistuoja dvi pozicijos. Atstovaujantys vienai klausia, ar yra gerai, kad muziejuje, poeto S. Gimžausko gimtajame name, kabo niekada *in situ* nekabėjęs jo portretas? Juk taip nusižengiam etnografijai²⁶. Kitų nuomone, eksponatas turi būtinai būti susietas su žmogumi, t.y. tik per šeimos istoriją, jos likimą galima papasakoti tautos istoriją²⁷. Turbūt geriausias sprendimas – ieškoti vidurio tarp šių dviejų nuomonių, nors lankytoji savęs identifikavimas su praeitimi ir biografinis elementas yra labai svarbus²⁸.

Ekspozicijos negalima įrengti ir dėl eksponatų trūkumo. Į muziejaus miestelį perkeltame prekybiniame name iš Šiaulėnų veikė ne tik geležies, kuri dabar eksponuojama, bet ir Nuroko odų krautuvė. Pastaroji nerodoma, nes muziejuje nėra sukaupta prieškaryje gamintų odų rinkinio²⁹.

Ne visuose muziejuose ekspozicija formuota skirstant sodybas pagal turčinį pajėgumą. Pavyzdžiui, 1924 metais įkurtame Latvijos „Brivdabas“ muziejuje po atviru dangumi nerodoma socialinė diferenciacija³⁰. Lietuvos liaudies buties muziejuje sodybų interjero bei eksterjero ekspozicijos įrengtos taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas galėtų rasti savo tėviškę³¹. Jeigu lankytoji sodybos vaizdas ir jos vidus asocijuojasi su jo gimtaisiais, tėvų ar senelių namais, sukelia nostalgiją, prisiminimus, t.y. veikia emociškai, muziejinių įsitikinimų, tokia ekspozicija padaryta teisingai, tiksliai. Panašių atsiliepimų sulaukiama nemažai³².

Muziejaus sodybų ekspozicijos yra daugiau šventinės, o ne kasdieninės, kurios sukurtų iliuziją apie įprastą čia gyvenusių šeimos darbo dieną, akimirksniškai vykstantį veiksmą. Tarkime, visos lovos yra tvarkingai užklotos, spintos ar skrynios su jose esančiais drabužiais bei audiniais uždarytos, stalai neužtiesti, prie klumpiaus darbo įrankių nesimato net menkiausias skiedrelės ir pan. Nerodoma netvarka, apsileidimas. Buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionytė abejoja, ar tai yra būtina. Pasak jos, nors ir siekdamas išgauti tikrovę, nerodys suplyšusių batų ar sudrėkusios palaidinės³³.

Aišku, ne visi valakininkai galėjo pasigirti turtinga buitimi ar tvarkingumu, o vargano valstiečio vaikai, būdami kūrybingesni, galėję sugebėti pasigaminti daugiau ir įvairesnių žaisliukų už turčiaus vaikus. Muziejuje lankytojas to nemato, nes rodomi patys būdingiausi tipai, neišvengiama suniveliavimo, suabsoliutinimo, o taisyklių negali būti³⁴. Pavyzdžiui, Rudaminos sodyboje įrengta mažažemio ekspozicija, nors tikrovėje gyvenamojo namo šeimininkas buvo viršaitis, gyveno pasiturinčiai ir jau buvo supirkęs medieną naujiems trobesiams statyti. Muziejus negali parodyti kitimo; laikas čia yra tarsi sustojęs³⁵.

In situ valstietis naudojo daug daugiau daiktų negu eksponuojama, todėl muziejaus ekspozicijos atrodo kiek tuštokos³⁶. 1949 metais surašytą Žuvininkų kaime (Šiaulių rajonas) gyvenusių grytelninkių Nicksaičių inventorių sudarė 259 daiktai³⁷. Smulkių eksponatų nededama dėl pasitaikančių vagysčių. Įrengus Kirdeikių sodyboje slaptosios mokyklos ekspoziciją, greitai iš jos buvo pavogta dauguma spaudinių. Tik visai neseniai jie beveik visur buvo pakeisti kopijomis³⁸. Galbūt šią problemą dalinai padėtų išspręsti organinio stiklo durų įrengimas, tačiau eksponatai optiškai dar labiau „atitoltų“ nuo lankytojo. O galbūt šį sunkumą galima būtų įveikti pasitelkus užsienio muziejinių patirtį, kurie muziejuose po atviru dangumi statinių ekspozicijų vaizdumui bei ekspresijai išgauti dažnai naudoja muliažus?³⁹ Muliažai sėkmingai panaudojami ir mokymo tikslu⁴⁰. Kol kas Lietuvos liaudies buties muziejaus ekspozicijose muliažų naudojama nedaug. Visi jie vaizduoja maisto produktus – varškės sūrius, kumpius, dešras, lašinius. Skirtingas ir jų eksponavimo būdas – iliustruojantis, o ne paaiškinantis daikto paskirtį. Tarkime, sūris dažniausiai dedamas ant stalo, o ne į sūrspaudį, kurio veikimo principas ne kiekvienam yra suprantamas. Muliažai labai pagyventų statiškas muziejaus ekspozicijas, tačiau juos pagaminti gana brangu⁴¹.

Pažintis su kulinariniu paveldu. 2003.
Visvaldo Šidlausko nuotrauka. Iš LLBM rinkinių

Statiškose muziejaus po atviru dangumi ekspozicijose labai svarbios tampa anotacijos, kurios gali suteikti lankytojams nemažai informacijos, tuo prisidedamos prie jų ugdymo. Lietuvos liaudies buties muziejuje anota-

cijos ilgą laiką buvo pakabintos rėmeliuose ant pastato sienos. Jose užrašyta statinio paskirtis ir pavadinimas (gyvenamasis namas-*pirkia*, duonkepė-*ubladė*), pastatymo laikotarpis bei vietovė, iš kurios pastatas atkeltas į muziejų. Taip pat pateikiamas patalpų planas su jų pavadinimais. Sodybų pavadinimai nenurodyti, nors jie vartojami visuose muziejaus informaciniuose leidiniuose⁴². Ilgai diskutuota, kokios ir kiek informacijos turėtų būti pateikta anotacijose, ar reikia dalį teksto išversti į užsienio kalbą. Pavyzdžiui, galbūt neverta nurodyti pirminės pastato stovėjimo vietos, nes pastatai į muziejų kelti pagal tipą; analogiškai galėjo pasitaikyti keliuose rajonuose. Vietovės nurodymas anotacijoje praranda savo prasmę ir sudaro papildomos painiavos lankytojiui⁴³.

2006 metais parengtos naujos, patikslintos muziejaus sodybų pastatų anotacijos⁴⁴. Pasikeitė jų estetiškas vaizdas – tekstas yra pateiktas ant plastiko, o ne popieriaus⁴⁵. Anotacijose atsirado trumpas vertimas į anglų kalbą.

Miestelio pastatai buvo be rėmeliuose pakabintų anotacijų. Kadangi jie turi numeraciją, parengti spausdinti kiekvieną objektą pristatantys lapeliai su metrika bei paskirties apibūdinimu⁴⁶. Galbūt šį principą reikėtų taikyti visoms ekspozicijoms?⁴⁷ Nors vyrauja nuomonė, jog anotacijas skaito tik nedidelė dalis lankytojų, Lietuvos liaudies buities muziejui yra ko pasimokyti iš užsienio kolegų⁴⁸.

VEIKIANČIOS EKSPOZICIJOS: MUZIEJUS TAMPA GYVAS

Veikiančių ekspozicijų, kuriose lankytojams suteikiamos didesnės išmokimo galimybės, muziejuje yra tik kelias. Veikiančioje ekspozicijoje eksponatai naudojami pagal paskirtį. Dažniausiai tai – kopijos arba daiktai, esantys pagalbiname muziejaus fonde. Šalia turi būti jais dirbantis ir eksponato funkcijas rodantis žmogus.

Pasaulinėje praktikoje muziejuose po atviru dangumi kuriamos ne tik statiškos, bet ir veikiančios ekspozicijos. Kai kurie muziejai savo veikloje derina jas abi, o kiti atiduoda prioritetą tik veikiančioms. Veikiančių ekspozicijų ištakų reikia ieškoti dar Skansene. Jo įkūrėjas A. Hazelijus teigė, kad „*žmonės turi gyventi senose sodybose taip, kaip jie gyvendavo jose anksčiau, katinas turi gulėti ir murkti ant židinio, šuo kaitintis saulėje, iškišęs galvą iš savo būdos, pievose ganytis gyvuliai*“⁴⁹. Šis eksponavimo principas, kaip geriausiai atspindintis Švedijos istoriją bei senovės švedų gyvenimo būdą, buvo bandytas įgyvendinti vos perkėlus į Skanseną pirmąją Moros sodybą⁵⁰.

Turbūt būtų galima teigti, kad Tilžės „lietuviškas namelis“ taip pat turėjo veikiančios ekspozicijos su joje dirbančia interpretatore elementų⁵¹. Namelį prižiūrėjo tautiniais drabužiais apsivilkusi moteris, kuri lankytojams parodydavo, kaip verpiama, audžiama, aiškindavo, kam naudojami vieni ar kiti daiktai. Čia buvo galima įsigyti audinių, paragauti pieno su duona⁵².

Kaip veikiančios ekspozicijos atsirado Lietuvos liaudies buities muziejuje? Sovietmečiu negalėjo būti net minties apie kitokių, o ne statiškų ekspozicijų rengimą, nes net ekskursijas galėjo vesti ne bet kas. Egzistavo aibė ideologinių, taip pat buitinių draudimų⁵³. Veikiančios ekspozicijos pradėtos planuoti tik atgavus Nepriklausomybę, 1991 metais. Labai pasiteisino miestelio špitolėje įrengtos tokiu principu paremtos amatininkų ekspozicijos, kuriose muziejaus lankytojai gali pamatyti dirbančius meistrus, pamėginti kažką pasigaminti patys arba tiesiog nusipirkti patikusį daiktą ar suvenyrą. Atidarius geležies krautuvės ekspoziciją, kartais joje interpretuojamas žydo krautuvininko darbas⁵⁴.

LLBM miestelis renginio dieną. 2008. Vytauto Didžpetrio nuotraukos.
Iš „Žiemgalos leidyklos“ rinkinių

Muziejaus Tremties ir rezistencijos sektoriaus ekspozicijas taip pat galima laikyti veikiančiomis. Pavyzdžiui,

jurtoje dirbanti interpretatorė – gyva istorinių įvykių liudininkė, pati 1941 metais buvusi išstremta prie Laptevų jūros. Jos pasakojimas labai įtaigus, paremtas asmenine patirtimi. Tai tikra, o ne išmokta žmogaus istorija. Lankytojai jurtoje gali atsisėsti, atsigulti ant gultų arba pakilnoti darbo įrankius, kad pajustų tikrąjį jų svorį, ir t.t. Muziejininkai nori, kad partizanų žeminėje taip pat dirbtų interpretatorius – buvęs partizanas⁵⁵.

Sodybose veikiančias ekspozicijas muziejininkams sekėsi kurti daug sunkiau. Viena pagrindinių priežasčių buvo ta, kad tai nebuvo prioritetinga muziejaus veiklos sritis. Dabar veikiančios ekspozicijos įrengtos keturiose Lietuvos liaudies buities muziejaus sodybose. Dzūkijoje nuo 2000 metų yra įsikūrusi veikianti Vaitakarčio sodyba, kurios ekspozicija supažindina su kerdžiaus gyvenimu ir buitimi po Pirmojo pasaulinio karo. Statiškam vidaus interjerui atskleisti pasirinktas teminis momentinis eksponavimo principas. Sodyboje dirbantis muziejaus darbuotojas „kerdžius“ pasakoja ir rodo lankytojams, kaip pūsdavo triūbą, pindavo krepšius, rišdavo vantas, kaip piemenys darydavo žaislus. Kieme vaikai gali patys pažaisti su senųjų piemenų žaislų kopijomis. Daugelį eksponatų galima patiems išbandyti, pažiūrėti, kaip jie veikia⁵⁶.

Kitoje Dzūkijos sektoriaus Zervynų sodyboje 2003 metais atidaryta veikianti Žaidimų sodyba, kurios ekspozicija ir aplinka skirta vaikų žaidimams. Šioje sodyboje vaikai gali žaisti tiek su senaisiais namų darbo žaislais – vilkeliais, barškučiais, vystyti lėlytes ir pan., tiek su šiuolaikiniais ar padarytais tautodailininkų. Antrame pirkios gale įrengtoje patalpoje galima paskaityti vaikams skirtus prieškarinio spaudinius (knygas, laikraščius, žurnalus) arba atsisėdus už stalo patiems gaminti žaislus. Galima žaisti ir lauke, kluone, kur įrengtos sūpynės, kiti sportiniai įrenginiai. Čia organizuojami komandiniai vaikų žaidimai. Sodyba turi savo šeimnininkę – žaidimų organizatorę. Ji parodo vaikams, kaip veikia žaislai, paaiškina žaidimų taisykles. Planuojama, kad savaitgaliais Žaidimų sodyboje bus organizuojami renginiai vaikams: sekamos pasakos, švenčiami gimtadieniai, vyks vaidinimai, Kalėdų eglutė, Velykų šventė, bus rengiamos darbelių parodos⁵⁷.

Interjeras Žaidimų sodyboje atspindimas minimaliai: eksponuojami tik stalai bei suolai su kėdėmis. Daugelis eksponatų pristatomi kaip parodoje – medinių arkliukų, paukštelių kolekcijos ir pan. Diskutuotinas ir pats tokios sodybos atsiradimo faktas, nes *in situ* Žaidimų sodybų niekada nebuvo, nors jos aplinka vaikams ugdyti yra labai dėkinga⁵⁸.

Klepšių kaime stovėjusi dūminė gryčia – XIX a. Aukštaitijoje paplitusių dvigalių dūminių gryčių pavyzdys. Statyta 1870 metais, į muziejų ji buvo perkelta 1985 metais⁵⁹. Įkurti veikiančią sodybą Klepšiuose ruošti ilgai – apie trejetą metų. Buvo numatyta dūminėje gryčioje rodyti kasdieninę namų ruošą, maisto gaminimą ir kai kuriuos ūkio darbus. Planuota, kad interpretatorė čia mals girnomis, piestoje grūs gruce, kočios, lygins anglimis kaitinamu lygintuvu, kūrens krosnį, keps joje pjaustytas ir nepjaustytas bulves bei degins balaną (ypač rudenį). Nuspręsta, kad lankytojai galės liesti visus eksponatus, atsigulti ant pakloto gulto, pasėdėti už stalo, užkąsti.

Pagrindinis dūminės gryčios akcentas turėjo būti besikūrenanti krosnis. Deja, ją pastačius paaiškėjo, kad krosnis truputį per maža ir nėra traukos. Kai kurios pirminės idėjos (rodyti, kaip pečius užkuriamas, kūrenamas) atkritė; pasirinkta lankytojus vaišinti kiaušiniene, įkūrus ugnį atvirame ugniakure, o ne kepti bulves.

2003 metais atidarytoje sodyboje eksponuojami pagrindinio ir pagalbinio fondo eksponatai. Dalis jų – kopijos, kurias darė muziejaus restauratoriai. Nors medienos pirkti nereikia, nes jos turi pats muziejus, padaryti kopijas kainuoja labai brangiai. Įrengdami gryčios interjerą, muziejininkai iš dalies atsisakė griežtai etnografiško eksponatų išdėstymo, atsižvelgė į lankytojų ir interpretatorės poreikius⁶⁰. Veikiančioje Klepšių sodyboje pradėjo dirbti muziejininkė-interpretatorė, o ne sodybos prižiūrėtoja, kurios funkcija – tik prižiūrėti ir tvarkyti sodyboje esančius eksponatus, tvarkyti aplinką, ravėti gėlių darželį. Interpretatorė bendrauja su į sodybą užeinančiais pavieniais lankytojais, jų grupėmis, rodo įvairius darbus. Dirbdama sodyboje, interpretatorė vilki liaudies meistro pasiūtais ir iš trijų skirtingų kostiumų sukomplektuotais tautiniais aukštaitiškais drabužiais, avi medpadžiais. Nėra privalu tautinius drabužius vilkėti kiekvieną dieną, tačiau ši apranga išskiria ir stebina lankytojus. Jie žavisi, prašo drauge nusifotografuoti, mieliau bendrauja, užduoda daugiau klausimų.

Klepšių dūminė gryčia iš karto tapo vienu svarbiausių Aukštaitijos sektoriaus akcentų. Lankytojus sudomino galimybė nors vienoje sodyboje įeiti į patalpas, pasėdėti, liesti daiktus. Paskui jie to paties tikisi ir kitose sodybose. Įdomus ir kitas pastebėjimas: susitaikę su mintimi, kad muziejuje į patalpas įeiti negalima, ir Klepšiuose kaip įkalti sustoja ties gryčios slenksčiu.

Interpretatorei pradėjus bendrauti su lankytojais, jiems kyla įvairiausių klausimų – nuo žemės reformos, gyvenamojo namo vystymosi iki skalbimo ar vaikų auklėjimo. Vis dėlto daugiausia klausimų susiję su daiktais – žmonės jau nebepažįsta eksponatų, nežino, kam jie buvo naudojami (piesta su piesčiumi, gorčius, gelda, krepšelis riešutams, statinaitė aliejui, liepinė, vagonė, kt.).

Jeigu nori, užėję į gryčią lankytojai gali pabandyti dirbti kojį nors darbą (malti girnomis, piestoje grūsti gruce, kočioti, sukli lanktį su siūlais, lipti kopėčiom, lyginti anglimis kaitinamu lygintuvu), jiems atsakoma į iškilusius klausimus. Jie daugiau sužino apie eksponatus, suvokia jų paskirtį, veikimo principą.

Nors krosnį interpretatorė kūrena kartą per savaitę, išlikęs dūmų kvapas taip pat suteikia savo žavesio. Lankytojams smagu žiūrėti į žarijas, matyti gyvą ugnį, girdėti degančių malkų traškesį. Užduodę dūmus, jie pradeda spėlioti, ar čia ne pirtis, o galbūt gryčioje rūko mėsa.

Kai kurie lankytojai gali ir pasivaišinti. Kiaušinienę interpretatorė kepa gana retai, tik pagal užsakymus. Ją ir nebrangu, ir nesudėtinga pagaminti. Be to, kiaušinienė – šventinis valgis, skirtas daugiausia netikėtai atvykusiems svečiams (atėjęs į sodybą lankytojas taip pat tampa svečiu) greitai pavaišinti ar ligoniui.

Lankytojai susipažįsta ir su seniau augintais, tačiau dabar pamirštais augalais. Sodyboje yra sukastas daržas, prieš gryčią įrengtas gėlių darželis. Darže auga ropės, griežčiai, bulvės. Užaugus daržovėms, per Žolinės šventę lankytojai buvo jomis vaišinami. Darže augantys augalai įdomūs ir miestiečiams, ypač mieste augusiems vaikams. Pavyzdžiui, sodyboje apsilankė neseniai iš Lietuvos emigravusi jauna šeima, kurios vaikai daržo jau nėra matę; jiems tai – naujovė.

Šalia Klepšių esančios Gyvakarų sodybos aptvare lankytojai gali apžiūrėti čia besiganančias šiuurkščiavilnes avis, o, jas stebėdami, glostydami, vaikai kartu mokosi pamilti gyvulėlius. Vaikams, dažnai klausiantiems, ar iš sumaltų girmomis grūdų iškeps blynų, interpretatorė paaiškina, kad miltus visi drauge nuneš sušerti avims; jos „augins“ vilną, iš kurios paskui mamytės numegs kojines ir pirštines.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad veikianti ekspozicija – tai dar viena galimybė sudominti ir „užsiauginti“ lankytoją. Tačiau, siekiant išgauti tikroviškumo įspūdį, sodyboje turėtų dirbti ne vienas, o bent keli interpretatoriai, pavyzdžiui, vyras ir moteris – tarsi jie būtų šeima. Vyras dirbtų vyriškus darbus, moteris – moteriškus. Po bent vieną tokią veikiančią sodybą su joje dirbančiu interpretatoriumi, išlaikant tam tikrą balansą tarp autentikos ir tarp suteikiamos galimybės kažką padaryti praktiškai, turėtų būti kiekviename muziejaus sektoriuje. Pažymėtina, jog įrengiant veikiančias ekspozicijas keičiasi pati muziejuje saugomo paveldo panauda bei lankytojų susipažinimo santykis su juo. Tuomet lankytojas iš pasyvaus žiūrovo tampa veikėju, o kartu atsiranda suvokimas, kad muziejus yra gyvas, jame galima kažką sužinoti, pačiam išmokti, paliesti, paragauti ar net užusti.

IŠVADOS

Pagrindiniai nekilnojami Lietuvos liaudies buities muziejaus ekspozicijos vienetai – įvairaus turtingumo ūkių sodybos, stovinčios pavieniais kompleksais arba sudarančias kaimų ar miestelio fragmentus. Į muziejų patenka etnografinę vertę turintys daiktai ir pastatai – patys būdingiausi pagal funkciją ir panaudojimo buityje dažnumą.

Didžioji dalis iš penkiasdešimt vienos Lietuvos liaudies buities muziejuje įrengtų ekspozicijų – statiškos. Jos kurtos naudojant interjero buitį atspindintį ar teminį momentinį eksponavimo būdą. Nors siekta, kad kiekvienas lankytojas jose galėtų rasti savo tėviškę, statiškas muziejaus ekspozicijas galima apibūdinti kaip pristatančias apibendrintą Lietuvos kaimo vaizdą, skatinantį idealizuotą liaudies kultūros suvokimą.

Ši samprata kinta nuo 1991 metų, Vakarų muziejų pavyzdžiu pradėjus rengti veikiančias ekspozicijas, kuriose eksponatai naudojami pagal savo paskirtį. Jos ne tik suteikia lankytojui didesnes išmokimo bei susipažinimo su praeities kontekstu galimybes, bet ir sugriauna istorines ar kultūrines klišes.

NUORODOS:

¹ Žr. Developing museum exhibitions for lifelong learning. London, 1996, P. vii.

² Музей народного быта Литовской ССР, Вара, 1975; Lietuvos TSR Liaudies buities muziejus, K., 1977; Vėlyvis P., Jakučiūnaitė R., Pliuraitė N. Lietuvos TSR liaudies buities muziejus, V., Mintis, 1978; Vėlyvis P., Bulbovienė D., Burbaitė Z. Lietuvos TSR Liaudies buities muziejus, V., 1978; Stanikūnas V. Lietuvos TSR Liaudies buities muziejus, V., Mintis, 1987; Lietuvos kaimo muziejus / The Lithuanian open air museum. Lietuvos liaudies buities muziejaus ir Platūkio S. fotografijos ir leidybos agentūros leidinys, 2001; 2008 m. Buities amatų ir verslų skyriaus bei Architektūros skyrių darbuotojai rengia išsamius Lietuvos liaudies buities muziejaus ekspozicijų aprašus.

³ Levickaitė I. Veikianti Klepšių sodyba Lietuvos liaudies buities muziejuje. Byla saugojama LLBM archyve, LBM-11106.

⁴ Vaitakarčio ekspozicijos atidarymas. Etnografinė medžiaga. Byla saugoma LLBM archyve, LBM-10726; Žaidimų sodybos projektas. Byla saugoma LLBM archyve, LBM-11091.

⁵ Žemaitiškos sodybos grupuotos pagal savaimingai susiformavusią branduolinių vienkieminių kaimų struktūrą, suvalkiečių – pagal linijinių vienkieminių kaimų sistemą, susidariusią XIX a., skirstant kaimus į vienkiemius. Dzūkijos sektoriuje pagal Zervynų kaimo pavyzdį iš trijų sodybų suformuotas mažas padrikas kaimelis – XIX a. būdinga giminystės ryšiais pagrįsta bendrė, kai kelios sodybos turėdavo bendrą kiemą ir bendrą išdą. Tarpinei Suvalkijos-Dzūkijos regioninių kultūrų zoni atstovavo stačiakampio perimetrinio užstatymo vienkiemis. Aukštaitijos sektorius atspindėjo vienkiemius ir pagal valakų reformą sudaryto ri-kiuotinio režinio 2,5 valako kaimo fragmentą.

⁶ Ten pat, p. 26.

⁷ Stanikūnas V. Lietuvos kaimo muziejus. V. 2001, p. 4.

⁸ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2004 metai, gruodžio 1 d. Užrašė Levickaitė I.

- ⁹ Pavyzdžiui, statant Aukštaitijos sektorių buvo pasinaudota buvusiu Pievelių kaimo planavimu – suskirstymu rėžiais, į juos tiksliai pastatant muziejaus sodybas. Atstumai tarp pastatų atitinka atstumus natūraliose sodybose; muziejaus kaimų fragmentų planai taip pat nesiskiria nuo atitinkamų Lietuvos kaimų planų. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2004 metai, rugsėjo 9 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁰ Muziejus eksponuoja apie 5–6 proc. turimų eksponatų. Kilnojami, bet neeksponuojami daiktai saugojami saugyklose, kurioms paskirta 40 eksponatams skirtų pastatų. Perkelti, bet dar nepastatyti pastatai sandėliuojami po šiferio stogeliais. Kuriant muziejų planuota statyti specializuotas saugyklas aukštuose Pravienos krantuose, kur jos būtų vizualiai menkai pastebimos, tačiau nugalėjo pozicija, kad eksponatai turi būti saugomi eksponatams skirtuose pastatuose (valstiečiai daug daiktų susidėdavo daržinėse). Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugsėjo 11 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹¹ Ilgą laiką vyravo nuomonė, kad Lietuvos liaudies buities muziejaus ekspozicijose turi būti rodomi tik autentiški daiktai. Muziejaus po atviru dangumi ekspozicijos skiriasi nuo tradicinio muziejaus ekspozicijų, įrengtų stiklo vitrinose, kur sudarytos tinkamos sąlygos eksponuoti – apšvietimas, oro temperatūra ir t. t. Dėl blogų laikymo sąlygų nemažai eksponatų originalų, ypač tekstilės, buvo prarasta.
- ¹² Pavyzdžiui, Klepšių gryčios ekspozicija Aukštaitijos sektoriuje aukštaičių kaime apibūdinama taip: laikotarpis – XIX a. pabaiga, žemės kiekis – pusvalakis, gyvenamasis namas – dvigalė dūminė gryčia, šeima – nežinoma. Tolesnė koncepcija kuriama griežtai remiantis surinktais etnografiniais tyrimais, archyvine medžiaga. Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹³ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 20 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁴ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁵ Pažymėtina, kad tokios muziejų ekspozicijos būdingos ne vien Lietuvai. XX a. muziejinės kultūros fenomenas – ekomuziejus – nesugebėjo išvengti idealizavimo. Pasak muzeologės Fransua Juber, ekomuziejai, rengdami derliaus šventes, mitologizuojančias praeitį, neretai propaguoja idealų visuomeninio gyvenimo vaizdą. Tuomet, pasak specialistės, kyla klausimas: ar ekomuziejus yra nauja kultūrinio paveldo supratimo vietos bendruomenėje forma ar priebėga tų, kurie nori pabėgti nuo nūdienos problemų? Pagrindinė ekomuziejaus problema yra atrasti savo vietą tarp mitinės praeities ir utopinės ateities (žr. Юбер Ф. Экомузеи во Франции: противоречия и несоответствия. – *Museum. Ежеквартальный журнал Юнеско*, 1985, No. 148, с. 7–8). LLBM direktoriaus pavaduotojo informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūno nuomone, sovietinė valdžia neleido muziejuje rengti praeitį idealizuojančių ekspozicijų. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugsėjo 11 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁶ Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke N. Pliuraite. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I. Pirmąsias ekspozicijas rengė ir eksponatus kaupė muziejininkai K. Čerbulėnas, S. Daunys, V. Lamauskaitė, P. Valaika, L. Lekavičius, R. Vilyvis, A. Kargaudienė, R. Laucienė, E. J. Morkūnas.
- ¹⁷ Teminės ekspozicijos atsirado į muziejų perkėlus daugiau pastatų. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugsėjo 11 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁸ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ¹⁹ Teminės ekspozicijas rengė muziejininkai E. J. Morkūnas, J. Samulionytė, N. Pliuraitė, V. Baltrušaitis, E. Nenartavičiūtė, S. Žukauskaitė, G. Žumbakienė.
- ²⁰ Samulionytė J. „Dziedai“. – *Liaudies kultūra*. 1998, Nr. 3, p. 17.
- ²¹ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²² Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke N. Pliuraite. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²³ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²⁴ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²⁵ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²⁶ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²⁷ Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke N. Pliuraite. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.

- ²⁸ Pavyzdžiui, Olandijos Zuiderzee muziejaus po atviru dangumi ekspozicijose biografinis elementas ypač pabrėžiamas. Svarbu ne patys pastatai, o juose gyvenę žmonės (žr. Arnout Weeda. *Managing change in newly independent museums: the Dutch experience* // ICOM International Committee on Management. Study Series. 2006, No. 12, p. 23). Zuiderzee muziejuje daugiausiai saugomi pastatai *in situ*, todėl yra lengviau lankytojams papasakoti juose gyvenusios šeimos istoriją. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugsėjo 11 d. Užrašė Levickaitė I.
- ²⁹ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir švietimui dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁰ Latvijas Etnografiskais brivdabas muzejs. Lankstinukas. Riga, 1984, p. 2. Latviams sovietmečiui ypač priekaištauta dėl praeities idealizavimo. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugsėjo 11 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³¹ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I. Lietuvos liaudies buities muziejus dažnai vadinamas kitaip – Tėviškės muziejumi.
- ³² Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I. Muziejininkams yra daug kartų tekę matyti, kaip į muziejų atvykę ir ekspozicijose apsilankę lankytojai, prisiminę savo tėviškes, verkia.
- ³³ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁴ Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke N. Pliuraite. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁵ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁶ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁷ Daunys S. Žuvininkų kaimo grytelninkių Inickaičių inventoriūs. – Muziejai ir paminklai, 1970, p. 74.
- ³⁸ Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ³⁹ Viename seniausių Danijos muziejų po atviru dangumi, Herning'e (įkurtas 1892 metais), ekspozicijoje, pavadintoje „Metų įvykiai Jenso Nielseno fermoje“, beveik nuo originalo nesiskiriančiais, labai tikroviškais žmonių, daiktų, augalų muliažais pasakojamos istorijos apie danų valstiečių gyvenimo kasdienybę. Vienoje sodyboje rodoma laidotuvių scena – juodai apsirengę vyrai ir moterys gedi mirusiojo. Kitame kambaryje eksponuojamas šermenims padengtas stalas su dviem valstietėmis, kurios ruošiasi vaišinti atėjusius į laidotuves. Ant palangių augančios gėlės, riestainiai, mėsos gabalėliai lėkštėse, prariektas duonos kepalas – muliažai. Visi kamaroje esantys rakandai taip pat užpildyti muliažais – kopūstų gūžėmis, morkomis, obuoliais, kiaušiniiais, svogūnais, bulvėmis. Taip pat galima pamatyti spąstuose pagautą pelės muliažą. Dar kitoje sodyboje rodoma verpimo scena, lovoje gulinti gimdyvė su kūdikiu ir pan. Vienur lankytojas gali prisėsti šalia ir įdėmiai viską apžiūrėti, kitur nuo įrengtos ekspozicijos jį skiria metalinis tinklas (žr. Herning museum. Lankstinukas. Herning, 1998, p. 2–8). Taip pat informacijos apie šį muziejų teikė LLBM vyresn. muziejininkė G. Žumbakienė. Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke G. Žumbakiene. 2006 metai, kovo 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴⁰ Pavyzdžiui, Olandijos Zuiderzee muziejuje po atviru dangumi lauke yra pastatytas ožkos su guminiu tešmeniu maketas ir lankytojas gali pamėginti išmokti melžti. Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke G. Žumbakiene. 2006 metai, kovo 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴¹ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴² Atidarius muziejų, prie įėjimo į sodybas buvo pastatyti mediniai stendai su sodybų pavadinimais. Vėliau jų atsisakyta. Tokių stendų įrengimas padėtų lengviau bendrauti su lankytojais, įneštų aiškumo. Pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke S. Žukauskaite. 2006 metai, kovo 15 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴³ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴⁴ Anotacijas rengė Buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionytė, vyresnioji muziejininkė S. Žukauskaitė, Architektūros skyriaus muziejininkė Snagė Lauciūtė bei direktoriaus pavaduotojas informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnas. Tai jau trečios muziejaus pastatų anotacijos. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugpjūčio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴⁵ Toks sprendimas pasirinktas dėl to, kad plastiko anotacijų nesimato fotografijose bei filmuotoje medžiagoje. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai, rugpjūčio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴⁶ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2008 metai,

rugpjūčio 26 d. Užrašė Levickaitė I.

- ⁴⁷ Užsienio muziejuose po atviru dangumi statiškų ekspozicijų anotacijoms skiriamas didelis dėmesys. Liaudies technikos muziejuje Rumunijoje prie pastato yra pastatyti gulsti stiklo stendai su tekstais, nuotraukomis, veikimo principą iliustruojančiais brėžiniais, schemomis, įvairiomis diagramomis. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė. Levickaitė I. Herning`o muziejuje, pastatų viduje, ant sienų taip pat kabo gana išsamios, plačios anotacijos, pristatančios ne tik ekspozicijas, bet ir tuometinės Danijos kasdienybę – pateikiama etnografinių žinių apie gyventojus, buitį, maistą, gyvenseną ir pan. (žr. Herning museum. Lankstinukas. Herning. 1998, p. 6). Yra muziejų, kur ekspozicijose prie kai kurių eksponatų net dedamos etiketės. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁴⁸ Plačiau apie užsienio muziejininkų patirtį žr. McManus P. Label reading behaviour // Developing museum exhibitions for lifelong learning. London, 1996, p. 183. 1987 metais Londono Gamtos muziejuje buvo atliktas tyrimas „Kokia lankytojo sąveika su muziejaus etikečių tekstais?“ Apklausus 583 lankytojus, paaiškėjo, jog 48 procentai etikečių ir anotacijų iš viso neskaito; 39 procentai į jas trumpai žvilgteli; 12 procentų skaito labai įdėmiai, įsigilinę.
- ⁴⁹ Skansen. Traditional Swedish style. London, 1995, p. 7–9.
- ⁵⁰ Žr. Czajkowski J. Muzea na wolnym powietrzu w Europie. Rzeszow-Sanok. 1984, p. 268. Vadinamoju „gyvosios istorijos“ (angl. living history) principu labiausiai yra paremtos daugelio Jungtinėse Amerikos Valstijose esančių skanseno tipo muziejų ekspozicijų. JAV Masačusetso valstijoje įsikūrusio Plimouth Plantation muziejaus ugdymo filosofijos pagrindas grindžiamas asmenine lankytojo, susidūrusio su istorija, patirtimi. Veikiančios ekspozicijos, pristatančios XVII a. anglų kolonistų, vadinamų piligrimais ir Wampanoag genties indėnų gyvenimą, akcentuoja žmogaus likimo vingius istorijoje. Muziejus siekia sudominti lankytojus, naudodamas tris mokymo lygius: informaciją, kritišką tyrimą bei pakitusį asmeninį suvokimą. Labai įtaigios Plimouth Plantation ekspozicijos sukuria kunkuliuojančio gyvenimo vaizdą; su lankytoju aktyviai bendrauja interpretatoriai, nes muziejuje nėra gidų. Visi naudojami eksponatai – kopijos. Skansene kiekviena muziejaus sodyba turi savo šeimininką – vyrą ir moterį, kurie, pasitikę čia užėjusį lankytoją, demonstruoja įvairius seniau buityje dirbtus darbus. Muziejuje siekiama sukurti praeities gyvenimo iliuziją, kai palikus dabartį grįžtama į praeitį. Informacija suteikiama prieš peržengiant laiko barjerą arba ją perduoda patys sodybos „gyventojai“. Stimuliuojamas kiekvienas lankytojo pojūtis, nes taip didėja imlumas gaunamai informacijai. Remtasi: pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.; pokalbis su LLBM vyresn. muziejininke N. Pliuraite. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.; Plimouth Plantation. Plimouth. 2004, p. 11; Skansen. Traditional Swedish style. London. 1995, p. 10–11.
- ⁵¹ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁵² Čerbulėnas K. Liaudies buities muziejaus genezė. – Architektūros paminklai, t. III., V., 1975, p. 13.
- ⁵³ Pavyzdžiui, dėl galimo gaisro pavojaus visų į muziejų perkeltų gyvenamųjų pastatų krosnys yra tik iš plytų sumūrytos *in situ* stovėjusių imitacijos. Jų užkurti negalima, o dėl šildymo problemų muziejus negali veikti iš-tisus metus. Pokalbis su LLBM buities, amatų ir verslų skyriaus vedėja J. Samulionyte. 2006 metai, balandžio 26 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁵⁴ Eksponatai geležies krautuvėje pristatomi vaidinant. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁵⁵ Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 20 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁵⁶ Vaitakarčio ekspozicijos atidarymas. Etnografinė medžiaga. Byla saugoma LLBM archyve, LBM-10726, p. 9.
- ⁵⁷ Žaidimų sodybos projektas. Byla saugoma LLBM archyve, LBM-11091, p. 1–2.
- ⁵⁸ Užsienio muziejuose taip pat yra panašios vaikams skirtos sodybos. Pokalbis su LLBM direktoriaus pavaduotoju informacijai ir muziejininkystei dr. E. J. Morkūnu. 2006 metai, balandžio 10 d. Užrašė Levickaitė I.
- ⁵⁹ Stanikūnas V. Klepšių dūminė gryčia. – Raguva, Versmė, 2001, p. 727.
- ⁶⁰ Pavyzdžiui, statant girtas žiūrėta, kurioje vietoje patogiausia jomis dirbti, todėl pasirinkta priemenė (nesant kamaros, kur paprastai stovėdavo girtos, jos statytos ir priemenėje). Pasiteisino, kad girtos dvigubos – tuo pat metu galėjo malti keli lankytojai. Pamačius, kad žmonės nori atsisėsti ant suolo, vieni daiktai nuo jo buvo sunešti į kamara, kitų atsisakyta, baiminantis, kad nepavogtų.

Inga Levickaitė

Summary

As the information technologies develop very quickly museums have many new visitor education possibilities as they can use not only their exhibits but the virtual forms as well. Cooperating with Multimedia laboratory at Vytautas Magnus University Open Air Museum of Lithuania started preparing interactive multimedia educational programs on CD.

CD "Lithuania: from Exile to Europe" was intended to commemorate the hundredth anniversary of lifting the Lithuanian press ban and the Day of Europe. The second CD "Reflection of Resistance Movement in the Open Air Museum of Lithuania. Hiding places" showed the museum buildings connected with the history of Lithuanian resistance to oppressors. The electronic book "Lithuanian Ethnographic Heritage to Children" was made from twenty scenes filmed in the museum with interpreters in authentic clothes.

EKSPONĀTU FORMAS LIETUVAS BRĪVDABAS MUZEJĀ: NO STATISKĀM PIE INTERAKTĪVĀM

Kopsavilkums

XX gs. pēdējās desmitgadēs un šī gadsimta sākumā pasaules praksē izglītošana ir visu muzeju darbības pamats, bet ekspozīcijas visdrīzāk var uzskatīt par pašiem svarīgākajiem līdzekļiem, ar kuriem muzeji var vairāk vai mazāk stimulēt savu apmeklētāju mācīšanu vai mācīšanos. Etnogrāfiskam muzejam kā izglītības telpai par svarīgāko kļūst interaktīvas ekspozīcijas. Šī raksta mērķis – noteikt Lietuvas brīvdabas muzeja ekspozīciju formu specifiku, atklāt ekspozīciju veidošanas principus, statistisku ekspozīciju pozitīvās un negatīvās puses, kā arī interaktīvo ekspozīciju priekšrocības, kas rada apmeklētājiem lielākas mācīšanās iespējas.

Galvenās Lietuvas brīvdabas muzeja nekustamās ekspozīcijas vienības – dažādas turības mājsaimniecības, kas atrodas kompleksos pa vienai vai veido ciemu vai pilsētiņu fragmentus. Muzejā nokļūst priekšmeti un ēkas ar etnogrāfisku vērtību – raksturīgākie pēc funkcijas un izmantojuma biežuma sadzīvē.

Lielākā daļa no piecdesmit vienas Lietuvas brīvdabas muzejā ierīkotās ekspozīcijas ir statiskas. Tās veidotas, izmantojot tematisku eksponēšanas veidu, kas atspoguļo sadzīves interjeru. Lai gan gribētos, lai katrs apmeklētājs ekspozīcijās varētu atrast savu dzimteni, statiskās muzeja ekspozīcijas var raksturot kā tādas, kas atspoguļo kopējo Lietuvas lauku ainavu un veicina idealizētu tautas kultūras izpratni.

Šī izpratne mainās no 1991. gada. Pēc Rietumu muzeju piemēra uzsāktas interaktīvas ekspozīcijas, kurās eksponāti tiek izmantoti tam, kam tie paredzēti. Tās apmeklētājam sniedz ne tikai lielākas iespējas mācīties un iepazīties ar pagātnes kontekstu, bet arī grauj vēsturiskās vai kultūras klišejas.

FORMY EKSPOZYCJI W LITEWSKIM MUZEUM LUDOWYM: OD STATYCZNYCH DO „CZYNNYCH”

Streszczenie tekstu

W ostatnich dziesięcioleciach XX w. oraz na początku naszego stulecia w praktyce światowej funkcja edukacyjna stała się podstawą działalności wszystkich muzeów, ekspozycje zaś można uważać za główne narzędzia, jakimi muzea mogą w mniejszym lub większym stopniu inspirować odwiedzających je ludzi do kształcenia się i samokształcenia. W muzeum etnograficznym jako przestrzeni edukacyjnej najważniejsze są ekspozycje czynne. Niniejszy artykuł ma na celu określenie specyfiki form ekspozycji w Litewskim Muzeum Ludowym, przedstawienie zasad tworzenia ekspozycji, zalet i wad ekspozycji statycznych tudzież stron dodatnich ekspozycji czynnych, które dają zwiedzającym większe możliwości poznania.

Głównymi statycznymi eksponatami w Litewskim Muzeum Ludowym są zagrody gospodarstw różnego stopnia zamożności rozmieszczone osobno lub tworzące fragmenty wsi bądź miasteczek. Do muzeum trafiają przedmioty i budynki mające wartość etnograficzną – najbardziej charakterystyczne pod względem przeznaczenia oraz częstotliwości występowania w życiu codziennym.

Przeważająca część spośród pięćdziesięciu jeden znajdujących się w Litewskim Muzeum Ludowym ekspozycji są ekspozycjami statycznymi. Tworzono je, mając na celu przedstawienie wystroju wnętrza eksponowanych obiektów lub zaprezentowanie określonej tematyki. Chociaż dążono do tego, by każdy zwiedzający mógł znaleźć tu swoją małą ojczyznę, to jednak statyczne ekspozycje muzealne można określić jako przedstawiające uogólniony obraz wsi litewskiej, warunkujący wyidealizowane postrzeżenie kultury ludowej.

Sytuacja uległa zmianie od 1991 roku, kiedy na wzór muzeów zachodnioeuropejskich zaczęto urządzać ekspozycje czynne, gdzie eksponaty są wykorzystywane zgodnie z ich przeznaczeniem. Nie tylko umożliwiają one bliższe poznanie przeszłości, lecz równocześnie burzą klisze historyczne czy kulturowe.

ФОРМЫ ЭКСПОНИРОВАНИЯ В ЛИТОВСКОМ МУЗЕЕ НАРОДНОГО БЫТА: ОТ СТАТИЧЕСКИХ ДО “ДЕЙСТВУЮЩИХ”

Резюме

Мировая практика последних десятилетий XX в. и начала этого века показывает, что основу музейной деятельности составляет просвещение и воспитание, а экспозиции можно считать самыми важными средствами, которыми музеи могут поощрять посетителей к учебе и обучению. Для этнографического музея как просветительского пространства главными становятся действующие экспозиции. Цель этой статьи – определить специфику форм экспонирования Литовского музея народного быта, раскрыть принципы создания экспозиции, положительные и отрицательные стороны статических экспозиций и достоинства действующих экспозиций, предоставляющих посетителю большие возможности усвоения.

Основные недвижимые единицы экспозиции Литовского музея народного быта – усадьбы различного уровня зажиточности, стоящие одиночными комплексами или как фрагменты деревень и городков. В музее представлены имеющие этнографическую ценность предметы и постройки – наиболее характерные по функциям и частоте использования в быту.

Большую часть из 51 экспозиции Литовского музея народного быта составляют статические экспозиции. Они созданы путем воссоздания отражающего быт интерьера или тематического моментного способа экспонирования. Хотя и ставилась цель, чтобы каждый посетитель нашел здесь свою “малую родину”, статические экспозиции музея можно охарактеризовать как отражающие обобщающий вид литовской деревни, обуславливающий идеализированное восприятие народной культуры.

Это понимание с 1991 г. меняется. По примеру западных музеев начата подготовка действующих экспозиций, в которых экспонаты применяются по их прямому назначению. Это не только предоставляет посетителям большие возможности для усвоения, но и способствует разрушению исторических или культурных стереотипов.

AUSSTELLUNGSFORMEN IM LITAUISCHEN FREILICHTMUSEUM: VON DEN STATISCHEN BIS ZU DEN “WIRKENDEN”

Zusammenfassung

In den letzten Jahrzehnten des 20. Jh. und am Anfang dieses Jahrhunderts bildete die Erziehung in der Weltpraxis die Grundlage der Museumstätigkeit, und als Exposition kann man verschiedene wichtige Mittel nehmen, mit denen die Museen mehr oder weniger Schulung und Erziehung der Besucher befördern. Im ethnographischen Museum mit seinem Erziehungsraum werden zum wichtigsten Akzent wirkende Ausstellungen. Das Ziel dieses Artikels ist die Spezifik der Expositionsformen im litauischen Freilichtmuseum zu bestimmen, die Schaffensprinzipien der Expositionen zu entfalten, positive und negative Seiten der statischen Expositionen zu bestimmen und Vorteile der wirkenden Ausstellungen, die dem Besucher helfen, die größeren Schulungsmöglichkeiten zu veranschaulichen.

Die wichtigsten immobilien Ausstellungsstücke des litauischen Freilichtmuseums sind Gehöfte mit verschiedenem Reichtum, die als Einzelkomplexe da stehen oder Dörfer- und Stadtfragmente formieren. Ins Museum geraten den ethnographischen Wert besitzende Sachen und Gebäude – die typischen nach der Funktion oder Häufigkeit des Gebrauchs im Haushalt.

Der größte Teil von einundfünfzig eingerichteten Expositionen des litauischen Freilichtmuseums ist statisch. Sie wurden nach dem Widerspiegelungsverfahren des häuslichen Interieurs und die thematische momentane Exponierung geschaffen. Man strebte an, dass jeder Besucher hier sein Heimatland finden könnte. Die statischen Expositionen des Museums kann man als das litauische Dorfbild verallgemeinernde Ausstellungsstücke betrachten, die das idealisierte Verständnis der Volkskultur bedingen

Diese Sicht unterliegt den Veränderungen seit dem Jahr 1991, nachdem nach dem Beispiel der Museen des Westens begonnen wurde, die wirkenden Ausstellungen zu veranstalten, wo die Ausstellungsstücke nach ihrer Bestimmung gebraucht werden. Sie verleihen dem Besucher bessere Möglichkeiten, sich mit dem Vergangenheitskontext bekannt zu machen und ihn zu erlernen sowie die historischen und kulturellen Klischees zu zerstören.